

19/7 Musik under tyranni

ALEXANDER WERTH, under flera år utlandskorrespondent i Moskva och känd för sin relativt förstående inställning till den ryska regimen, har i en nyss utgiven bok skildrat den kommunistiska rensningsaktionen inom musiklivet 1947—1948 (*Musical Uproar in Moscow*, Turnstile Press, 6 s.). Huvudpunkterna i händelseförloppet är redan väl kända. Sedan Sjdjanov som partiets representant inskridit för att omforma och ytterligare likriktad litteraturen, teatern och filosofin grep han sig an med musiken. En rad kompositörer — främst de fyra stora, Mjaskovskij, Sjostakovitj, Prokofjev och Chatjaturjan — som sedan många år prisats som lysande företrädare för den kommunistiska ideologin inom musiken angreps plötsligt i pressen som "formalister" och folkfiender. I januari 1948 diskuterades frågan tre dagar av delegater för partiets centralkommitté med Sjdjanov i spetsen samt medlemmarna av det sovjetryska kompositörförbundet. En månad senare, den 10 februari, kom partiets dekret

om musiken. Det innebar en bannlysning av den härskande riktningen. Kompositörerna beordrades att skriva musik av helt annat slag än den som ett par år tidigare förklarats uttrycka "den revolutionära socialismens" idéer.

Dekretets ordalag har sitt intresse. Trots givna varningar och trots aktionerna mot litteraturen och teaterkonsten "har Sovjetmusiken underlåtit att rycka upp sig". Särskilt vad symfonier och operor angår hade en "formalistisk och folkfientlig skola" varit dominerande. Denna musik kännetecknades av "antidemokratiska tendenser som är främmande för Sovjetfolket och dess konstnärliga smak", den påminde om "den moderna borgerliga musiken i Europa och Amerika — en musik som präglas av den borgerliga kulturens twinso" och som "söker tillfredsställa en grupp estetiserande individualisters förskämda smak". Som bevis här för nämndes att man inte respekterade den klassiska musikens grundsatsar — kraven på melodi och harmoni åsidosattes. En ändring måste genomföras. "Sovjetfolket väntar av sina kompositörer verk av hög kvalitet och klart ideologiskt innehåll — vare sig det gäller operor, symfonier, sånger, koraler eller dansmusik." Centralkommittén slutade med att "fördöma den formalistiska tendensen i Sovjetmusiken såsom folkfientlig och ledande till musikens förfall" och att begära att partiets propagandadepartement och statens myndigheter på konstens område skulle "ta erforderliga mått och steg för att förbättra förhållandena inom Sovjetmusiken och likvidera de fel som uppräknats i föreliggande dekret..."

Mest belysande är likväl det ordagranna referatet från januari-mötet mellan partifunktionärer och kompositörer. Stämningen var den för dylika "debatter" i Ryssland karaktäristiska. Sjdjanov — vars brist på sakkunskap var notorisk — dundrade mot kompositörerna som en löjtnant av Strixmodell mot sina beväringar, och de tillrättavisade svarade med smicker och ursäkter; de skratade ohejdat åt Sjdjanovs för-

färliga kvickheter och besvarade hans overt med stormande applåder. Flera av de kompositörer som angreps lovade bot och bättring och sade sig utan ond vilja ha kommit på avvägar; kanske hade de omedvetet rönt inflytande av borgerlig musik, kanske hade deras kontakt med folket inte varit tillräckligt intim. Den förtjusta avunden hos de enklare musiker som fick lyssna till avstraffningen av de dittillsvarande mästarna tog sig rörande uttryck. En del av de ursäkter som framfördes var omedvetet avslöjande. Hur skulle kompositörerna ha kunnat förstå att det ryska musiklivet var så dåligt? yttrade en talare. "De fyra stora (som nu angreps) intog en privilegierad ställning. De blev musikens högsta ämbetsmän. Smickrande kritiker framställde allt de skrev som genialt." En annan talare förklarade att det naturligtvis inte föll någon in att kritisera musikstycken som godkänts av statens konstmyndigheter eller berömts i de officiella organen. "Vi vill ha ett lugnt liv. Om en tidning som Pravda eller Izvestija fällt sin dom över ett nytt arbete, rättar vi oss där efter och diskuterar inte."

Sjdjanov och hans lakejer utvecklade samma argument som sedan i koncentrerad form infördes i partiets dekret. Till stor del bestod deras anföranden av ideologiska schabloner. De angripna sades vara formalister, individualister, esteter, främmande för det ryska folket, påverkade av borgerlighet och fascism. Det riktiga sades vara realismen — väl att skilja från en uppskakande och oroad naturalism — känslan för det ryska Sovjetfolket, programmatisk förkunnelse. Vad som sakligt åsyftades kom emellertid också fram, särskilt i Sjdjanovs sista stora anförande. De ledande musikerna anklagades för att vara alltför exklusiva, alltför svåra att förstå. "Musik som inte förstås av folket önskas inte av folket." De kompositörer som tänkte sig att folk efter hand skulle lära sig att uppskatta svårare musik visade därmed sitt individualistiska högmod. Förhoppningar om att bli förstådd i framtiden var ett uttryck av förakt för samtiden. Med detta fördömande av det invecklade förenades beundran för det klassiska; kompositörerna borde ankyta till rysk tradition och inte vara rädda för att framstå som epigoner. "En kamp pågår mellan två skolor",

yttrade Sjdjanov. "Den ena står för det hälsosamma och progressiva i Sovjetmusiken, för erkännandet av det klassiska arvets betydelse, särskilt av den ryska klassiska skolan... för en djup organisk förbindelse med folket och dess folksånger. Den andra skolan står för formalism, som är främmande för rysk konst och innebär ett uppgivande av de klassiska traditionerna. Den är folkfientlig..."

Den groteska debatten och det lika groteska dekretet kräver inga längre kommentarer. En partitjänsteman gör som tyranniets representant anspråk på att styra musiklivet ungefär som om det gällde att ändra ett ämbetsverks organisation. Han uppträder härvid i folkets namn — det folk som är ett redskap för det härskande fåtalet. Med samma kommunistiska fraseologi som använts för att prisa den "gamla" musiken förklaras denna vara antirevolutionär och folkfientlig, och en återgång krävs till de klassiska traditionerna, dvs. till den ryska musiken under tsardömet. Och de härskare som så handlar förkunnar tillika den materialistiska historieuppfattning enligt vilken konsten avspeglar samhällets ekonomiska struktur. Dressyren av det ryska folket anses uppenbarligen ha nått sin fulländning — de maktthavandes övermod har inga gränser.

Varpå berodde utrensningaktionen? På att Stalin eller andra medlemmar av diktargruppen kommit fram till en ny ståndpunkt i musikfrågor? På intriger inom en krets partiledare och kompositörer? På någon ny tolkning av lärofärderna från Marx till Stalin? Därom vet man ingenting. Och kompositörerna och musikkritikerna frågar inte: de "vill ha ett lugnt liv".

Herbert Tingsten

H Kövring